

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАН УКРАЇНИ»**

МАСЛЮКІВСЬКА Олена Павлівна

УДК 336.226.44: 504.06

**МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-ТРУДОВОЇ
ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ**

**Спеціальність: 08.00.06 – економіка природокористування та охорони
навколишнього середовища**

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державній установі «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України».

Науковий керівник доктор економічних наук, професор **Веклич Оксана Опанасівна**, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», головний науковий співробітник відділу економічних проблем екологічної політики та сталого розвитку;

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Мельник Леонід Григорович**, Сумський державний університет Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, завідувач кафедри економіки;

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник **Пилипів Віталій Володимирович**, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», старший науковий співробітник відділу комплексної оцінки та управління природними ресурсами.

Захист відбудеться 14 жовтня 2011 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.256.01 Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 60.

Автореферат розісланий 09 вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Левковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Необхідність пошуку та розробки дієвих регуляторних механізмів, спрямованих на досягнення збалансованості розвитку екологічних і соціально-економічних систем на всіх рівнях управління економікою, зумовлює нагальність наукового опрацювання інструментарію підвищення еколого-економічної ефективності їх функціонування. Серед них чільне місце посідають ринкові інструменти, зокрема екологічні податки, застосування яких сприяє ефективному розподілу та використанню природного капіталу відповідно до екологічних обмежень і ризиків сьогодення. Проте сучасні податкові системи різних країн, у тому числі й вітчизняна, переважно зосереджені на традиційних джерелах стягування податків – доходах населення, прибутку підприємств, доданої вартості, а не на екологічних податках чи ресурсних платежах. Водночас і національна екологічна політика не достатньо використовує фіскальний та ресурсозберігаючий потенціал екологічних податків, що, у свою чергу, потребує наукового обґрунтування теоретично й практично виваженої системи екологічного оподаткування, яка здатна створювати внутрішні мотиваційні стимули для українських підприємств до зменшення природо- та енергоємності їх виробництв, забезпечити потужні фінансові джерела екологізації економіки.

Результати наукового пошуку неефективно задіяних або додаткових джерел доходів, у тому числі від оподаткування забруднення навколишнього природного середовища, наочно відображені в офіційно визначених Концепції та Стратегії реформування податкової системи України, в яких серед напрямів реформування вітчизняної податкової системи основоположним пріоритетом визначено завдання перенесення податкового навантаження зі сфери виробництва на ресурсні та екологічні платежі шляхом їх удосконалення.

Існуюча сьогодні диспропорція в надходженнях від трьох основних факторів виробництва (праця, капітал, земля) спонукає науковий і практичний інтерес до оподаткування ресурсопотоку як перспективного джерела доходів, посилюючись через загострення проблем високих витрат системи соціального забезпечення та старіння європейського населення, – надто нагальних і для України. Прогресивним напрямом одночасного розв'язання зазначених проблем є системні зміни податкових політик у чотирнадцяти країнах ОЕСР, відомі фахівцям під назвою еколого-трудова податкова реформи (ЕТПР), які розглядаються та застосовуються на практиці протягом останніх двадцяти років.

Світова наукова спільнота активно дискутує питання проведення еколого-трудова податкової реформи, що підтверджується численними працями. Плідно розробили аспекти теоретико-методологічних засад ЕТПР відомі зарубіжні науковці: М. Андерсен, Т. Баркер, В. Баумоль, Р. Бруволь, Б. Буке, Г. Дейлі, К. Ібенхольт, А. Маркандя, Р. Муї, В. Оутс, Д. Пірс, Р. Репетто, А. Хьорнер. Російська наукова економічна школа представлена роботами К.Г. Гофмана, Н.В. Гризунової, А.А. Гусєва, О.А. Ейсмонта, Д.С. Львова.

В Україні теоретико-методологічні питання перенесення податкового навантаження з праці та капіталу на екологічні та ресурсні платежі перебувають дотепер лише у стані розробки. Акцентують на важливості такого напрямку

реформування податкової системи І.О. Александров, Н.Н. Андреева, О.О. Веклич, В.І. Вовк, Л.Г. Мельник, О.І. Олійник, І.М. Синякевич, А.М. Соколовська, І.М. Сотник, К.І. Швабій.

Віддаючи належне зазначеним вище вченим і фахівцям, водночас слід зазначити, що в Україні відсутні наукові опрацювання теоретико-методологічних засад перенесення податкового навантаження на ресурсопотік шляхом здійснення еколого-трудова податкової реформи, попри сприятливі передумови для її проведення. Водночас проблема введення податку на двоокис вуглецю (CO₂) взагалі спеціально не досліджувалася, особливо у аспекті використання надходжень для фінансування заходів щодо енергозбереження для енергоємних галузей економіки. Разом з тим не приділяється достатньо уваги методиці розрахунку фіскального потенціалу податку на CO₂ в Україні для обґрунтування схеми перенесення податкового навантаження з оподаткування фонду оплати праці на оподаткування ресурсопотоку на прикладі введення податку на двоокис вуглецю. Отже, недостатність наукового розроблення цих проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи та її основні завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до пріоритетних шляхів розвитку державних програм, зокрема «Основних наукових напрямів природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009–2013 роки» (Постанова Президії НАН України №55 від 25.02.2009 р.), а саме економіки природокористування й охорони навколишнього середовища, а також досвіду реформування в сучасному світі.

Результати дисертаційної роботи безпосередньо пов'язані з тематикою Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» за темою: III-5-11(6) «Формування і реалізація моделей державної екологічної політики України та її регіонів» (номер державної реєстрації 0111U000329), де здобувач обґрунтовує необхідність проведення еколого-трудова податкової реформи в Україні як однієї з основ державної екологічної політики та пропонує організаційно-економічні передумови для її проведення; Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за темами: III-13-9 «Інституціональне забезпечення раціонального природокористування в Україні» (номер державної реєстрації 0108U009954), де автором обґрунтовано інституціональне забезпечення еколого-трудова податкової реформи як інструменту вдосконалення сучасної фінансової системи та III-8-08 «Просторові аспекти формування та оцінки ефективності функціонування сучасних землегосподарських систем регіонів України» (номер державної реєстрації 0108U004428), в якій здобувач висвітлив напрями реструктуризації економіки з метою переходу до інноваційної моделі розвитку, зокрема позиційовані заходи щодо запровадження екологічного оподаткування.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в розробці теоретичних, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування механізму проведення еколого-трудова податкової реформи в Україні.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- охарактеризувати сучасну систему екологічного оподаткування;
- розкрити теоретико-методологічні засади еколого-трудова податкової реформи;

- проаналізувати емпіричний досвід та схеми проведення еколого-трудової податкової реформи в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку;
- визначити організаційно-економічні передумови для проведення еколого-трудової податкової реформи в Україні;
- обґрунтувати доцільність введення податку на двоокис вуглецю як вихідної податкової основи для здійснення ЕТПР в Україні та зміни його ставок;
- розробити алгоритм проведення в Україні ЕТПР для енерго- та неенергоємних галузей промисловості;
- обґрунтувати пропозиції щодо посилення стимулюючої функції фінансових інструментів екологічного регулювання при проведенні еколого-трудової податкової реформи.

Об'єктом дослідження є процес екологічного оподаткування як вихідна основа механізму еколого-трудової податкової реформи.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади перенесення податкового навантаження з оподаткування праці на оподаткування забруднення навколишнього природного середовища.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи формують фундаментальні положення економіки природокористування та охорони навколишнього природного середовища стосовно оподаткування забруднення довкілля та ефективності використання економічних інструментів екологічної політики для стимулювання енерго- та ресурсоощадливого національного господарства, упередження соціально-економічних наслідків змін клімату, активізації впровадження засад сталого розвитку.

У дисертаційному дослідженні використані загальнонаукові методи, зокрема: логічного узагальнення, синтезу та аналізу – для визначення сутності, схем, механізмів, емпіричного досвіду проведення ЕТПР та вдосконалення національної системи класифікації екологічних податків; порівняльного аналізу – для зіставлення еколого-економічних показників розвитку України у різні періоди; економіко-статистичні методи – для обробки статистичних даних у процесі аналізу передумов та особливостей проведення ЕТПР в Україні, а також для розрахунку фіскального потенціалу податку на двоокис вуглецю; метод інтерполяції – для прогнозування обсягів викидів двоокису вуглецю за галузями національного господарства; розрахунково-аналітичний метод – для визначення величини зменшення ставки внесків до Пенсійного фонду України (ПФУ) та ролі вуглецевих надходжень у стимулюванні заходів енергозбереження; графічний метод – для наочного зображення динамічних рядів статистичних показників.

Методологічною базою дисертаційної роботи є системно-функціональний підхід з урахуванням міждисциплінарного характеру дослідження, застосування якого дало можливість узагальнити теоретико-методологічні засади ЕТПР та визначити оподаткування двоокису вуглецю як вихідну податкову базу для її проведення.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, матеріали законодавчих і виконавчих органів влади, щорічні звіти, методичні та статистичні матеріали Державної служби статистики України та Євростату, центральних органів влади країн Європейського Союзу (ЄС); теоретичні та

узагальнюючі висновки вітчизняних і зарубіжних учених у сфері економіки природокористування, фінансування охорони навколишнього природного середовища, зміни клімату і сталого розвитку, що містяться у монографіях, спеціальній економічній та періодичній літературі, матеріалах наукових і науково-практичних конференцій та семінарів; власні розрахунки автора, виконані у процесі проведення дослідження; інформація мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в опрацюванні теоретичних, методичних і прикладних положень щодо розробки механізму проведення еколого-трудової податкової реформи в Україні та практичних підходів до її впровадження. Найбільш суттєвими науковими результатами дисертаційного дослідження, що відзначаються новизною, є такі:

уперше:

- розроблено науково-методологічний підхід до введення податку на двоокис вуглецю в Україні як вихідної податкової бази для реалізації еколого-трудової податкової реформи і для подальшого рефінансування заходів щодо енергозбереження в енергоємних галузях національної економіки;

удосконалено:

- теоретичне обґрунтування схеми перенесення податкового навантаження з оподаткування фонду оплати праці на оподаткування ресурсопотоку на прикладі введення податку на двоокис вуглецю;

- методичні підходи до оцінки фіскального потенціалу податку на двоокис вуглецю для України завдяки побудові регресійної моделі викидів CO₂ на основі хронологічних рядів визначених потенційних предикторів (незалежних змін), якими виявилися валовий внутрішній продукт (ВВП) та обсяги виробництва електроенергії;

- алгоритм проведення еколого-трудової податкової реформи для промисловості України;

дістали подальшого розвитку:

- узагальнення емпіричного досвіду проведення еколого-трудової податкової реформи в країнах-членах ОЕСР за останні двадцять років, у якому, на відміну від існуючих, проаналізовано вплив її впровадження на такі макроекономічні індикатори як рівень ВВП і рівень зайнятості;

- методичні підходи до обґрунтування додаткових джерел фінансування заходів щодо енергозбереження для енергоємних галузей національного господарства через механізм проведення еколого-трудової податкової реформи, які, на відміну від існуючих, ураховують фіскальні результати введення податку на двоокис вуглецю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні методичних засад впровадження еколого-трудової податкової реформи в Україні. Наукові результати мають практичну цінність для прогнозування зростання обсягів потенційних надходжень до Зведеного бюджету України від удосконалення стягнення податку на двоокис вуглецю, а також сприяють обґрунтованості управлінських рішень щодо найбільш екологічно й соціально оптимального розподілу одержаних доходів. Основні положення, висновки дисертації та запропоновані розрахунки є методологічною основою для посилення фіскальної та стимулюючої функцій екологічних податків через розширення бази оподаткування на викиди двоокису вуглецю. Практична цінність результатів дослідження полягає в

тому, що розроблені теоретичні та методичні положення логічно доведені до рівня конкретних пропозицій, придатних для впровадження центральними органами управління, зокрема щодо фіскального потенціалу та механізму вилучення податку на двоокис вуглецю в Україні, а також у науковому обґрунтуванні основних положень еколого-трудової податкової реформи та механізму її проведення в Україні.

Матеріали дослідження використані Науково-дослідним центром проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби України у науково-дослідній роботі «Створення та запровадження системи екологічних податків в Україні», що виконувалася на замовлення ДПА України за програмою 3507020 «Прикладні розробки у сфері оподаткування, фінансового права та діяльності податкової служби» в частині розкриття теоретичного підґрунтя та концептуальних засад формування еколого-трудової податкової реформи в країнах Європейського Союзу, а також аналізу механізму запровадження податку на двоокис вуглецю в країнах ОЕСР (акт про впровадження №7 від 16.03.2010); Радою по вивчення продуктивних сил України НАН України при виконанні наступних тем: «Інституціональне забезпечення раціонального природокористування в Україні» та «Просторові аспекти формування та оцінки ефективності функціонування сучасних землегосподарських систем регіонів України» (довідка №880-23-5 від 11.11.2010 р.).

Результати дослідження щодо фіскального потенціалу податку на двоокис вуглецю використані Міністерством економіки України при формуванні дохідної частини бюджету (довідка №1/1-19/10 від 15.07.2008 р.); Міністерством охорони навколишнього природного середовища України при плануванні обсягів надходжень фондів охорони навколишнього середовища (довідка №9182/166/10-08 від 16.07.2008 р.) та при розробленні проектів Стратегії національної екологічної політики на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього середовища на 2009 – 2013 роки у частині дослідження зарубіжного досвіду розроблення та реалізації стратегічних документів, які визначають засади екологічної політики (довідка №6116/16/10-09 від 07.05.2009 р.).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі кафедри екології Національного університету «Києво-Могилянська академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України при викладанні дисциплін «Економіка природокористування», «Інструменти екологічної політики», «Принципи і стратегії сталого розвитку» (довідка № 03/588 від 21.04.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до механізму впровадження еколого-трудової податкової реформи в Україні. Ідеї та розробки дисертації належать особисто здобувачеві, наукові результати, положення, сформульовані висновки, рекомендації та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ідеї та положення, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на 14 всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Фінансове забезпечення економічного і соціального розвитку суспільства» (м. Дніпропетровськ, 2007 р.); «Проблеми і перспективи функціонування інноваційної системи держави в умовах глобалізації»

(м. Луцьк, 2007 р.); «Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації» (м. Сімферополь, 2007 р.); «Екологія: вчені у вирішенні проблем науки, освіти і практики» (м. Житомир, 2007 р.); «Пріоритети збалансованого (сталого) розвитку України» (м. Київ, 2008 р.); «IX Міжнародний науковий конгрес» (м. Харків, 2009 р.); «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку» (Донецьк, 2010 р.) «Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону» (м. Суми, 2010 р.); «Перспективи запровадження екологічного оподаткування в Україні» (м. Ірпінь, 2010 р.); «Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України» (м. Одеса, 2010 р.); «Зелений бізнес: життя заради майбутнього» (м. Київ, 2011 р.) «Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів» (м. Ірпінь, 2011 р.); «Економіка та менеджмент: перспективи розвитку» (м. Суми, 2011 р.); «Довкілля для України» (м. Київ, 2011 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і рекомендації автора опубліковано у 27 наукових працях загальним обсягом 7,79 друк. арк., у тому числі 4,65 друк. арк. належить особисто автору, з них 2 – у колективних монографіях; 10 – статей у наукових фахових виданнях, 14 – у матеріалах наукових конференцій та 1 – в інших виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 202 стор. комп'ютерного тексту, 19 таблиць на 8 сторінках, 24 рисунків на 10 сторінках, 6 додатків на 7 сторінках. Список використаних джерел із 225 найменувань викладено на 22 сторінках

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади еколого-трудової податкової реформи**» досліджено генезу теорії оподаткування в контексті сучасних глобальних екологічних викликів; наведено характеристику системи екологічного оподаткування; розкрито теоретико-методологічні засади еколого-трудової податкової реформи.

Еволюція теорії податків відбувалася в напрямі від обґрунтування необхідності податків, їх сутності, функцій і видів до дослідження нагальних теоретичних проблем, закладених в основу практичного вирішення питань оподаткування, зокрема екологічного. Екологічні податки нині мають сформовану систему, адекватну перманентному процесу ускладнення соціально-економічних відносин суспільства з навколишнім природним середовищем. Екологічні податки покликані стимулювати забруднювачів зменшувати рівні викидів до соціально оптимальних. З погляду раціонального природокористування суттєвим критерієм доцільності застосування екологічних податків є зміни поведінки суб'єктів господарювання – ті, що спонукають до відмови від екологічно шкідливих товарів або відповідних видів діяльності. Крім того, вони сприяють вирішенню фіскальних завдань з меншими втратами економічної ефективності. Таким чином формується потенціал одночасного підвищення природоохоронного ефекту при збереженні податкових надходжень.

Екологічні податки використовуються також як дієвий інструмент економічного стимулювання товаровиробників до активної інвестиційно-інноваційної природоохоронної та ресурсоощадливої діяльності, і як засіб перерозподілу фінансових коштів на користь екологічних програм, і як метод розв'язання поточних проблем збереження якості довкілля та запобігання екологічній шкоді національним господарствам.

У дисертації показано, що сучасні податкові системи світу за основу беруть оподаткування праці та капіталу, тоді як екологічні виклики об'єктивно вимагають відповідних змін у напрямі оподаткування ресурсопотоку. Одним із шляхів реформування податкових систем, які відображають реалії сьогодення, є так звана еколого-трудова податкова реформа (eco-labor tax reform). Її сутність полягає в зниженні чи анулюванні певних соціальних податків (наприклад, зменшення податку на доходи фізичних осіб або виплат із соціального забезпечення) з одночасним введенням нових податків, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, завдяки розширенню бази екологічного оподаткування, але без збільшення загального податкового навантаження (рис. 1).

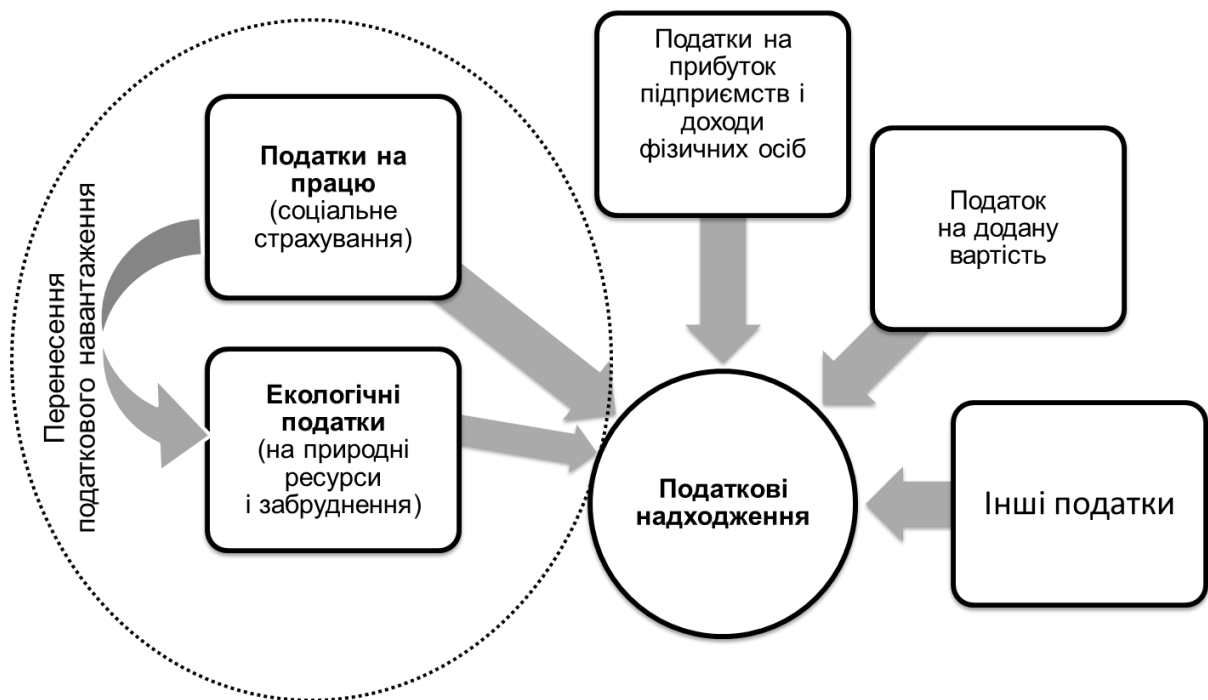

Рис. 1. Загальна схема еколого-трудової податкової реформи

Еколого-трудова податкова реформа базується на двох основних принципах. Йдеться, по-перше, про принцип фіскальної нейтральності, який полягає в тому, що при зміщенні податкового навантаження з праці та капіталу на забруднення та виснажливе використання природних ресурсів загальні надходження до бюджету не змінюються. Другий принцип – подвійного дивіденду – приносить подвійний позитивний результат для економіки: екологічний (або зелений) дивіденд, який виникає від покращення стану довкілля (наприклад, через зменшення викидів певних забруднювачів в атмосферу) й економічний (або синій), що виникає внаслідок зменшення фіскальних спотворень у вигляді підвищення зайнятості, економічного зростання чи стимулювання технологічних інновацій від скорочення податкового

навантаження на традиційні податки. Тому під ЕТПР розуміють реформу податкової системи, за якої додаткові надходження від введення нових чи підвищення існуючих податків на забруднення й використання ресурсів і енергоносіїв використовуються для зменшення оподаткування праці, але без посилення загального податкового навантаження.

Таким чином, як свідчать результати дослідження, перенесення бази оподаткування з праці на ресурсопотік стає ефективним засобом одночасно успішного досягнення двох національних значущих цілей – зменшення загального рівня забруднення довкілля і наповнення державних бюджетів, зміцнення фінансової бази національної екологічної політики. З огляду на це, своєчасним для економіки природокористування та охорони навколишнього середовища є поглиблене наукове розроблення механізмів проведення еколого-трудової податкової реформи.

У другому розділі **«Передумови впровадження еколого-трудової податкової реформи в Україні»** проаналізовано емпіричний досвід проведення еколого-трудової податкової реформи в країнах ОЕСР, окреслено послідовний алгоритм її проведення; виконано аналітичну оцінку соціально-економічних передумов здійснення ЕТПР в Україні, а також проаналізовано стан енергоспоживання провідних галузей національної економіки з метою визначення доцільності впровадження податку на двоокис вуглецю як економічного важеля, що створює внутрішній стимул для українських підприємств до енергоощадності й скорочення викидів парникових газів.

Досвід країн-членів ЄС показує, що екологічне оподаткування відіграє значну роль у загальній системі оподаткування, причому енергетична група податків посідає провідне місце. Для пом'якшення негативної дії підвищення екологічних податків на конкурентоспроможність галузей економіки всі без виключення країни-члени ОЕСР, які ввели екологічні податки, скористалися певними механізмами. Серед проаналізованих у дисертаційній роботі таких механізмів саме повернення податкових надходжень підприємствам у формі грантів на енергозбереження та проведення ЕТПР нині розглядаються фахівцями як ефективні для зменшення викидів парникових газів з одночасним збереженням конкурентоспроможності національних економік.

У європейських державах зростання частки екологічних податків супроводжувалося проведенням екологічних податкових реформ, проявом яких в чотирнадцяти країнах стала ЕТПР. У дисертації наведена всебічна наукова характеристика результатів реалізації ЕТПР в Європі (табл. 1). Узагальнені в дисертації вихідні статистичні та аналітичні дані досвіду Європейських країн стосовно впровадження ЕТПР насамперед свідчать, що еколого-трудова податкова реформа є прогресуючим явищем розвитку зарубіжних податкових систем починаючи з 1990 р., тобто протягом уже двадцяти років. Першими у світі цю реформу провели скандинавські країни; згодом їхній приклад наслідували в західній та південній Європі, а останні роки характеризуються процесом інтенсифікації впровадження ЕТПР у нових країнах-членах ЄС. Слід зазначити, що Польща, Угорщина, Словаччина, Корея, Австралія, Нова Зеландія вже розпочали підготовку до впровадження ЕТПР. Причому існують усі передумови щодо розширення кількості країн, які використають ЕТПР для виконання нової стратегії розвитку ЄС – «Зеленого зростання».

Результати реалізації еколого-трудової податкової реформи в країнах Європи*

Країна (рік упровадження)	Збільшення існуючих або введення нових екологічних податків	Зменшення податків на працю та капітал (доходи)	Результати перерозподілу податків
Швеція (1990 р.)	Двоокис вуглецю (CO ₂) Двоокис сірки (SO ₂) Різні	Податок на доходи фізичних осіб Податок на енергоносії для сільського господарства	2,4% усіх податкових надходжень
Данія (1994 р.)	Різні (бензин, електроенергія, вода, відходи, автомобілі) CO ₂ SO ₂	Податок на доходи фізичних осіб Внески до фонду соціального забезпечення	Більше як 6% усіх податкових надходжень та близько 3% ВВП (2002 р.)
Нідерланди (1996 р.)	CO ₂	Податок на прибуток підприємств Податок на доходи фізичних осіб Внески до фонду соціального забезпечення	Близько 0,5% усіх податкових надходжень або 0,3% ВВП
Великобританія (1996 р.)	Утилізація відходів	Внески до фонду соціального забезпечення	Близько 0,1% податкових надходжень (1999 р.)
Фінляндія (1997 р.)	CO ₂ Утилізація відходів	Податок на доходи фізичних осіб Внески до фонду соціального забезпечення	Близько 0,5% усіх податкових надходжень, або 0,3% ВВП (1999 р.)
Норвегія (1999 р.)	CO ₂ SO ₂ Дизельне паливо	Податок на доходи фізичних осіб	0,2% усіх податкових надходжень
Німеччина (1999 р.)	Нафтопродукти	Внески до фонду соціального забезпечення	Близько 1% усіх податкових надходжень
Італія (1999 р.)	Нафтопродукти	Внески до фонду соціального забезпечення	Менше, ніж 0,1% податкових надходжень (1999 р.)
Австрія (1996 р.)	Викопне паливо і вугілля	Внески до фонду соціального забезпечення	–
Бельгія (1993 р.)	CO ₂	Внески до фонду соціального забезпечення	–
Словенія (1997 р.)	CO ₂	Внески до фонду соціального забезпечення	–
Франція (1999 р.)	CO ₂	Внески до фонду соціального забезпечення	Скасовано у 2000 р. за політичними мотивами
Чехія (2007 р.)	Нафтопродукти	Буде визначено	–
Естонія (2008 р.)	Усі види екологічних податків і акцизи на енергоносії	Податок на доходи фізичних осіб	6% зменшення податку на доходи фізичних осіб

*Джерело: узагальнено та складено на основі оригінальних зарубіжних матеріалів.

Визначені особливості проведення ЕТПР у країнах Європи, які полягають у тому, що введення нових екологічних податків відбувалося разом із посиленням ролі існуючих екологічних податків з акцентом на стягнуті за споживання енергії та викиди CO₂. Реформаційні зусилля спрямовувались на зменшення податкового навантаження на робочу силу, внаслідок скорочення відрахувань до фондів соціального захисту. Це підтверджується проведеним аналізом зарубіжних комп'ютерних моделей, які прогнозують вплив еколого-трудова податкової реформи на економіку. Для нових країн-членів ЄС проведення ЕТПР відбувалося на тлі загального реформування податкової системи відповідно до спільних прав і зобов'язань країн-членів ЄС (*acquis communautaire*).

Доведено, що в Україні сформувалися сприятливі передумови для здійснення ЕТПР. По-перше, лєвова частка податкових надходжень, як і в усьому світі, припадає на податки на фонд заробітної плати та доходи, що сприяє проведенню відповідних змін у напрямі оподаткування ресурсопотоку. По-друге, величина надходжень від оподаткування негативних впливів на довкілля, яка реалізовувалася в останні роки у вигляді зборів за забруднення навколишнього природного середовища, є незначною і варіює від 0,22 до 0,3% надходжень до Зведеного бюджету України. При таких невеликих надходженнях та складній системі стягування цих зборів адміністративні витрати становлять значну частину, а отже, кошти в меншій мірі використовуються для компенсації шкоди від забруднення та зменшення його утворення. Таким чином існує об'єктивна необхідність підвищувати ставки екологічних податків. По-третє, населення України помітно старше, ніж у більшості країн СНД, а тому повернення коштів у формі менших ставок внесків до фондів соціального забезпечення, доходів фізичних осіб чи прибутків підприємств через одночасне розширення бази екологічного оподаткування можуть цілком стати вагомим внеском до Пенсійного Фонду та складовою вирішення проблеми реформування вітчизняної пенсійної системи.

Проте існують певні перепони для проведення ЕТПР в Україні, зокрема відсутність дієвої системи екологічного оподаткування, нереалізований потенціал бази оподаткування енергоносіїв, фінансова неспроможність солідарної системи пенсійного страхування, існуючий дефіцит ПФУ, а також зміни в демографічній структурі населення та підвищення світових цін на енергоресурси.

Загострення питання енергозбереження та конкурентоспроможності галузей національної економіки актуалізує дослідження особливостей проведення ЕТПР в основних галузях промисловості України з урахуванням їх енергоємності. Зважаючи на це, проаналізовано стан енергоспоживання провідних галузей та дієвість джерел фінансового забезпечення чинних державних програм підвищення енергоефективності, що дало змогу визначити, що дотепер увага органів влади переважно зосереджується навколо тих інструментів, які можуть залучити зовнішні вливання коштів в енергонеефективну (із застарілими технологіями) національну економіку. Значну роль у фінансуванні уряд відводить підтримці кредитних ліній міжнародних фінансових установ (ЄБРР та МФК), грантам Глобального екологічного фонду, Європейської комісії та інших донорів, а також гнучким механізмам Кіотського протоколу (схема зелених інвестицій, проекти спільного впровадження). Проте в комплекті цих інструментів бракує економічного важеля, який би створював

внутрішній стимул для українських підприємств до зменшення енергоємності їх виробництв. Саме таким інструментом, на нашу думку, є податок на двоокис вуглецю, який уже двадцять років використовується розвиненими країнами і для стимулювання енергоощадності, і для скорочення викидів парникових газів та є потужним інструментом для стимулювання інвестицій власних коштів підприємств в енергозберігаючі технології, а також додатковим джерелом фінансування енергоефективних програм.

У третьому розділі «**Реалізація еколого-грудової податкової реформи в Україні**» обґрунтовано доцільність введення податку на двоокис вуглецю як вихідної податкової основи для ЕТПР в Україні; наведено методичні підходи до оцінки фіскального потенціалу вуглецевого податку; розраховано гіпотетичний потенціал надходжень від введення вуглецевого податку; обґрунтовано алгоритм проведення ЕТПР в Україні та напрями розподілу коштів від його стягнення, у тому числі для подальшого фінансового забезпечення існуючих програм енергоефективності.

Визначено, що вилучення податку на двоокис вуглецю в європейських країнах обумовлене прагненням зменшити викиди парникових газів з метою вирішення проблеми зміни клімату шляхом створення системи стимулювання виробників та споживачів. База оподаткування, як правило, формується з оподаткування викопного палива та споживання електроенергії. При цьому ставки податку на CO₂ відрізняються для різних платників, а певні галузі промисловості навіть звільняються від його сплати.

Розуміючи перспективність вуглецевого податку та його еколого-економічну ефективність, які доведені більш як двадцятирічним світовим досвідом використання, обґрунтована рекомендація щодо введення такого податку в Україні в такий спосіб, який відповідає принципу подвійного дивіденду. Йдеться про те, щоб податок на двоокис вуглецю став не лише дієвим інструментом зменшення енергоємності національної економіки, а й значущим джерелом надходжень до державного бюджету.

Доведено, що очікувані надходження від введеної Податковим кодексом України ставки податку 0,2 грн. за 1 т CO₂ є недостатнім для того, щоб стати фіскально дієвим інструментом, здатним зацікавити владні структури у суворому запровадженні цього податку. Зважаючи на це, варто підвищити ставку податку на двоокис вуглецю до рівня, який активізуватиме стимулюючу функцію і забезпечуватиме суттєві фіскальні надходження. Керуючись рекомендаціями зарубіжних дослідників-теоретиків, а також з огляду на зарубіжні реалії стосовно початкової та кінцевої ставки вуглецевого податку, обґрунтовано пропозиції щодо підвищення ставки податку на двоокис вуглецю порівняно із наведеними у Податковому кодексі України та вдосконалено методичний підхід до оцінки фіскального потенціалу цього податку.

Для подальшого визначення більш дієвих, на нашу думку, ставок вуглецевого податку та обсягів бюджетних надходжень від нього застосовано два методичні підходи до оцінки розміру бази оподаткування. Перший спирається на плановане споживання первинних ресурсів (вугілля, нафти, природного газу) з прогнозного паливно-енергетичного балансу України за базовим сценарієм, наведеним в Енергетичній стратегії України до 2030 року. Надалі використовувалися результати розрахунків прогнозних викидів двоокису вуглецю енергетичним та промисловим

сектором України до 2030 року, наведені у Другому національному повідомленні зі зміни клімату.

Другий підхід базується на застосуванні покрокової регресійної моделі прогнозу викидів парникових газів на основі частинного та покрокового F-критерію, реалізованої у статистичній програмі Minitab® 15.1.1.0. Для моделі відібрані необхідні дані з хронологічного ряду динаміки викидів двоокису вуглецю з Національного кадастру викидів парникових газів в Україні. Як незалежні статистично значущі змінні (предиктори), обрано валовий внутрішній продукт за даними Енергетичної стратегії України до 2030 р. та обсяги виробництва електроенергії з офіційних джерел. Одержана модель має вигляд:

$$C = 3,70 E - 0,107 GDP - 316905, \quad (1)$$

де C – змінні відгуку – викиди двоокису вуглецю;

GDP – валовий внутрішній продукт;

E – виробництво електроенергії.

Наводимо значення предикторів і викидів двоокису вуглецю, прогнозовані на основі регресійної моделі (табл. 2).

Таблиця 2

**Предиктори та прогнози обсягів викидів двоокису вуглецю у 2010 – 2030 рр.
(на основі регресійної моделі)***

Показник	2010 р.	2015 р.	2020 р.	2030 р.
ВВП, млн. грн.	523 700	677 700	852 400	1 286 200
Виробництво електроенергії ТЕС, млрд кВт·год	96,4	125,1	129,9	180,4
CO ₂ , млн. т	404,8	539,3	727,8	1099,8

*Джерело: авторські розрахунки.

Спираючись на прогнозовані обсяги викидів двоокису вуглецю економікою України у 2010–2030 рр. та запропоновані світовою практикою різні ставки вуглецевого податку, у дисертаційному дослідженні розраховано потенціал фіскальних надходжень від впровадження податку на двоокис вуглецю при змінній ставці оподаткування як частку від ВВП (табл. 3).

Таблиця 3

**Потенціал фіскальних надходжень від оподаткування двоокису вуглецю,
% від ВВП***

Ставка (грн./т CO ₂)	2010 р.	2015 р.	2020 р.
0,2	0,009	0,008	0,007
10	0,437	0,403	0,350
80	3,498	3,222	2,801

*Джерело: авторські розрахунки.

Отже, потенційні надходження до бюджету від введення податку на двоокис вуглецю за умови поступового підвищення його ставки до 80 грн. (еквівалент 10 доларів США) за 1 т CO₂ (яка, за зарубіжним досвідом, забезпечуватиме збереження конкурентоспроможності національної металургійної галузі) у наступні десять років

може становити до 3% ВВП України, або 23,9 млрд. грн., що у 300 разів більше, ніж прописана в Податковому кодексі ставка податку – 0,2 грн./т.

За авторськими оцінками, отримані потенційні надходження від введення податку на двоокис вуглецю дадуть можливість зменшити внески підприємств до ПФУ на 1,1%. Таке перенесення податкового навантаження повністю компенсує введення податку із ставкою 80 грн./т і, таким чином, буде дотриманий принцип фіскальної нейтральності.

У дисертаційній роботі визначено, що оптимальною є схема введення єдиної (однакової) ставки вуглецевого податку для всіх галузей економіки. Для зменшення негативного впливу на конкурентоспроможність національної економіки доцільне проведення в Україні еколого-трудова податкової реформи за сценарієм, при якому частково компенсувалося збільшення загальних виробничих витрат, особливо для неенергоємних галузей (рис. 2, схема 1 і 2). Для енергоємних галузей рекомендується запровадження схеми часткового повернення податкових надходжень платникам вуглецевого податку у вигляді субсидій чи пільгового кредитування на впровадження заходів щодо енергозбереження та оновлення технологій (див. рис. 2, схема 3 і 4).

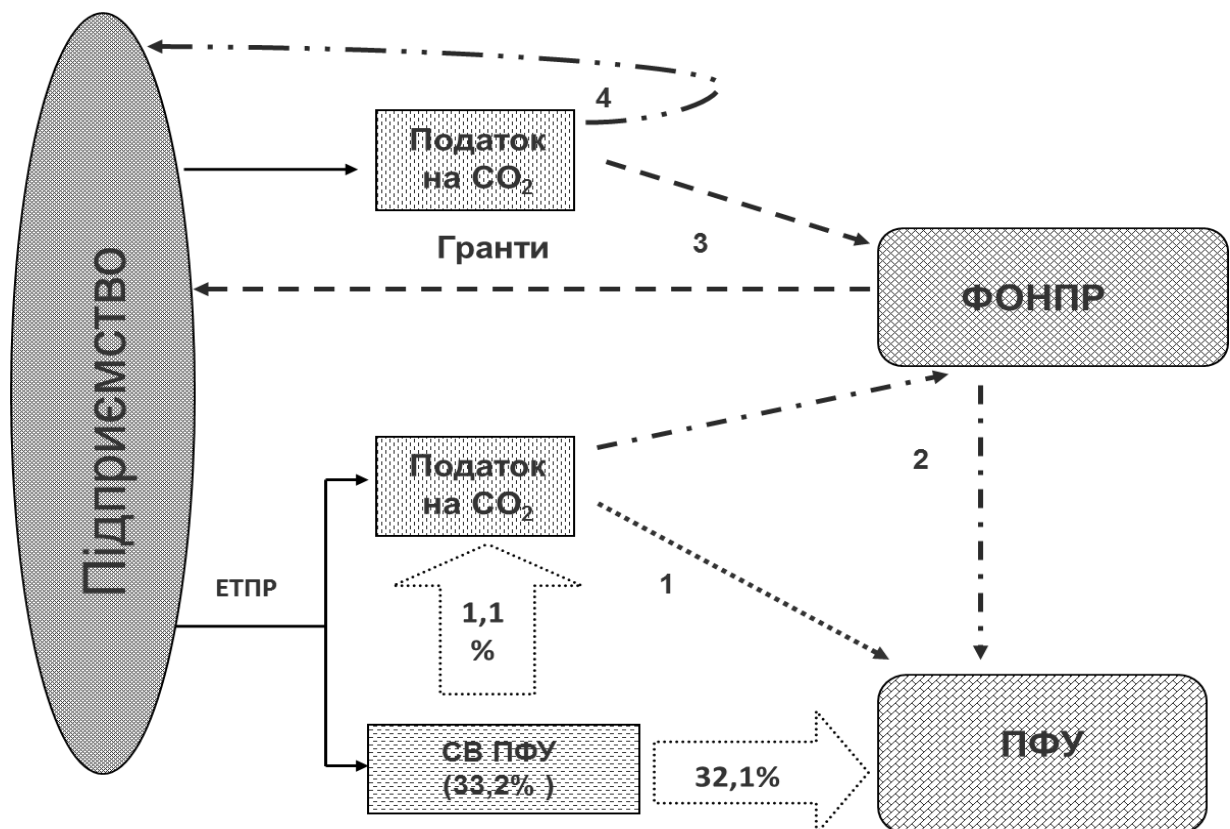

Рис. 2. Механізм повернення коштів при ЕТПР для галузей промисловості

Як показало дослідження, впровадження ЕТПР для енергоємних галузей слід доповнити поверненням коштів підприємствам з метою цільового фінансування заходів щодо енергозбереження та на технологічної модернізації. За розрахунками, кошти, які можна буде виділити для цих цілей після проведення ЕТПР, ймовірно можуть становити вагомому частину в чинних державних програмах енергозбереження. Так, гіпотетичний потенціал надходжень від введення податку на двоокис вуглецю

для фінансового забезпечення існуючих програм енергоефективності порівняно із запланованими обсягами після ЕТПР становитиме 59 840 млн. грн. у період 2013–2020 рр. Отже, запровадження вуглецевого податку сприятиме реалізації потенціалу енергозбереження та структурній перебудові економіки України в напрямі ефективного використання енергоресурсів та зменшення навантаження на довкілля.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання щодо розробки теоретичних положень і обґрунтування практичних рекомендацій, спрямованих на впровадження еколого-трудової податкової реформи в Україні.

Основні висновки і результати дисертаційного дослідження полягають у такому.

1. Екологічні податки у світі нині мають сформовану систему і охоплюють важливі сфери існування розвинутих суспільств. Вони використовуються і як дієвий інструмент економічного стимулювання товаровиробників до активної інвестиційно-інноваційної природоохоронної та ресурсощадливої діяльності, і як засіб перерозподілу фінансових коштів на користь екологічних програм, і як метод розв'язання поточних проблем збереження якості довкілля та запобігання екологічній шкоді національним господарствам. В основу податкових систем світу покладено оподаткування праці та капіталу, тоді як екологічні виклики об'єктивно вимагають відповідних змін у напрямі оподаткування ресурсопотоку. Одним із шляхів реформування податкових систем, які б відображали реалії сьогодення, є так звана еколого-трудова податкова реформа. Її сутність полягає в зниженні чи анулюванні певних соціальних податків з одночасним введенням нових, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, завдяки розширенню бази екологічного оподаткування, але без підвищення загального податкового навантаження.

2. ЕТПР базується на двох основних принципах: фіскальної нейтральності, який полягає в тому, що при зміщенні податкового навантаження з явищ, які є бажаними для суспільства (праця і капітал) на небажані (забруднення та виснажливе використання природних ресурсів) загальні надходження до бюджету не змінюються; та подвійного дивіденду, який приносить певний результат для економіки (повернення надходжень від податків, що з одного боку спричиняють дисбаланси в економіці та можуть мати позитивний вплив на економічне зростання й зайнятість), а з іншого – для довкілля, зменшуючи його забруднення.

3. Досвід країн-членів ЄС показує, що екологічне оподаткування відіграє значну роль у системі оподаткування, причому енергетична група податків займає провідне місце. Зокрема, податок на двоокис вуглецю стає основою для ЕТПР у більшості країн, які реформували свої податкові системи згідно з її принципами. Особливість проведення ЕТПР в Європі полягає в тому, що введення нових екологічних податків відбувалося паралельно із зростанням ставок існуючих податків з акцентом на ті, які стягуються за споживання енергії та викиди CO₂, а також зниженням соціальних зборів. Серед механізмів пом'якшення негативної дії підвищення екологічних податків на конкурентоспроможність галузей економіки саме повернення податкових надходжень підприємствам у формі грантів на енергозбереження як складова

механізму проведення ЕТПР є ефективним для зменшення викидів парникових газів з одночасним збереженням конкурентних переваг національних економік.

4. В Україні сформувалися сприятливі передумови для здійснення ЕТПР. По-перше, левова частка податкових надходжень, як і в усьому світі, припадає на податки на фонд заробітної плати та доходи, що сприяє проведенню відповідних змін у напрямі оподаткування ресурсопотоку. По-друге, величина надходжень від оподаткування негативних впливів на довкілля, яка реалізовувалася в останні роки у вигляді зборів за забруднення навколишнього природного середовища, є незначною, а тому існує об'єктивна необхідність підвищувати ставки екологічних податків. По-третє, повернення коштів у формі менших ставок внесків до фондів соціального забезпечення, доходів фізичних осіб чи прибутків підприємств через одночасне розширення бази екологічного оподаткування можуть цілком стати вагомим внеском до Пенсійного Фонду та складовою вирішення проблеми реформування вітчизняної пенсійної системи.

5. Існують соціо-економічні передумови, сприятливі для введення податку на двоокис вуглецю в Україні, проте фіскальний потенціал цієї бази оподаткування дотепер ще не реалізований. Проведений аналіз накопиченого майже двадцятирічного світового досвіду дає можливість розробити схему введення такого податку, причому в спосіб, коли він стає не лише дієвим інструментом зменшення енергоємності національної економіки, а й значущим джерелом надходжень до бюджету. Чинна ставка податку на двоокис вуглецю 0,2 грн/т CO₂, визначена Податковим кодексом, не стимулює ні зменшення вуглецевих викидів, ні капіталовкладення в енергозберігаючі технології, а також не є вагомим джерелом бюджетних надходжень. Цей висновок ґрунтується на проведеному статистико-аналітичному дослідженні, яким визначено потенційні податкові надходження від впровадження змінних ставок податку на двоокис вуглецю в Україні та алгоритм розширення бази екологічного оподаткування завдяки поетапному збільшенню ставки податку на CO₂.

6. Для підвищення дієвості вуглецевого податку як інструменту екологічного регулювання запропоновано введення єдиної (однакової) ставки податку на CO₂ для всіх галузей економіки. З метою зменшення негативного впливу на конкурентоспроможність національної економіки від підвищення податкового навантаження в Україні доцільно провести еколого-трудова податкову реформу за сценарієм, при якому б частково компенсувалося збільшення загальних виробничих витрат, особливо для неенергоємних галузей, дотримуючись таким чином основоположного принципу ЕТПР – фіскальної нейтральності. Обґрунтовано, що для енергоємних галузей одночасно із перенесенням податкового навантаження з фонду оплати праці доцільне запровадження схеми часткового повернення податкових надходження платникам вуглецевого податку у вигляді субсидій/грантів чи пільгового кредитування на заходи щодо енергозбереження та оновлення технологій. Таким чином, проведення ЕТПР може стати додатковим джерелом коштів, які можна використовувати на ресурсозбереження та охорону навколишнього природного середовища.

7. Наголошується, що механізм повернення коштів на енергозбереження може відбуватися за двома варіантами: перший – сума податку хоча і нараховується, але не стягується, залишаючись на підприємстві для цільового використання на заходи з

технологічної модернізації; другий – кошти перераховуються до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, а потім повертаються у вигляді грантів підприємствам на конкурсних засадах чи пільгових кредитів. Перевагою другого варіанта є те, що в результаті надання грантів створюється конкуренція, а отже, більш вірогідно, що підприємства будуть ефективніше здійснювати енергозберігаючі заходи. У такий спосіб та завдяки впровадженню згаданих механізмів й інструментів підприємства неенергоємних та енергоємних галузей національного господарства отримують кошти на технологічну модернізацію, а відтак, у свою чергу, запрацює довгоочікуваний механізм спонукання їх до інвестування технологічних заходів щодо енергозбереження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях:

1. Маслюковская Е. П. Пакеты инструментов экологического регулирования / Е. П. Маслюковская // Методы решения экологических проблем / Под ред. Л. Г. Мельника, Е. В. Шкарупы. [Вып. 3]. – Сумы: Изд-во СумГУ, 2010. – С. 153-164. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність поєднання кількох інструментів екологічної політики для досягнення екологічної результативності, економічної ефективності та соціальної справедливості.*

2. Маслюковская Е. П. Подготовка и проведение групповых презентаций (зарубежный опыт) / Е. П. Маслюковская // Устойчивое развитие : теория, методология, практика : учебник [для студ. высш. уч. завед.] / Под ред. Л. Г. Мельника. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2009. – С. 1040–1045. *Особистий внесок: наведено аналіз досвіду зарубіжних країн щодо реалізації принципів сталого розвитку і наголошено на важливій ролі ЕТПР у цьому процесі.*

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Маслюківська О. П. Теоретичне підґрунтя еколого-трудової податкової реформи / О. П. Маслюківська // Економіка природокористування і охорони довкілля : щоріч. наук. праць / відп. ред. Б. М. Данилишин. – К. : РВПС України НАН України, 2006. – С. 324–331.

4. Маслюківська О. П. Використання податку на двоокис вуглецю як інструмент енергозбереження в Україні / О. П. Маслюківська // Економіка природокористування і охорони довкілля : щоріч. наук. праць / відп. ред. Б. М. Данилишин. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – С. 332–338.

5. Маслюківська О. П. Зарубіжний досвід проведення еколого-трудової податкової реформи / О. П. Маслюківська // Наукові записки Острозької академії: зб. наук. пр. Вип. 9 : у 3 ч. / Острозька академія. – Острог: Вид-во Націон. ун-ту "Острозька Академія", 2007. – (Серія «Економіка»).

Ч.1. – 2007. – С. 204–217.

6. Маслюківська О. П. Оцінювання фіскального потенціалу податку на двоокис вуглецю при змінній базі та ставці оподаткування / О. О. Веклич, О. П. Маслюківська // Фінанси України. – 2008. – №6. – С. 63–69. *Особистий внесок: проведені розрахунки потенційних надходжень до Зведеного бюджету України від податку на двоокис вуглецю. Автор отримала перший приз у номінації наукові статті напрямку «Податкові аспекти економічного розвитку України» III Всеукраїнського конкурсу наукових робіт молодих вчених ім. М. І. Туган-Барановського у 2009 р.*

7. Маслюківська О. П. Аналіз залежності між динамікою розвитку промислового сектору та екологічним оподаткуванням в Україні / О. П. Маслюківська // Науковий

вісник Буковинської державної фінансової академії : зб. наук. праць. Вип. 1(10). – Чернівці, 2008. – С. 188–198. – (Економічні науки).

8. Маслюківська О. П. Фіскальний потенціал надходжень до бюджету від введення податку на двоокис вуглецю / О. П. Маслюківська // Наукові записки Острозької академії : зб. наук. пр. Вип. 10 : у 3 ч. / Острозька академія. – Острог: Вид-во Націон. ун-ту "Острозька Академія", 2008. – (Серія «Економіка»).

Ч. 1. – 2008. – С. 148–156.

9. Маслюківська О. П. Розроблення національних стратегій сталого розвитку : корисний досвід для України / Б. М. Данилишин, О. П. Маслюківська // Механізм регулювання економіки. – 2008. – Т. 2, № 3. – С. 26–30. *Особистий внесок: проаналізовано досвід розробки стратегій сталого розвитку зарубіжних країн у контексті проведення еколого-трудової податкової реформи.*

10. Маслюківська О. П. Фінансування заходів по енергозбереженню від надходжень від податку на двоокис вуглецю / О. П. Маслюківська // Вісник Львівського університету. Вип. 4. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – С. 391–397. – (Серія економічна).

11. Маслюківська О. П. Європейський досвід впливу еколого-трудової податкової реформи на галузі промисловості : прогнози для України / О. П. Маслюківська // Науковий вісник Ужгородського університету. Спецвип. 28. – Ч. 1. – Ужгород, 2009. – С. 164–170. – (Серія «Економіка»).

12. Маслюківська О. П. Формування системи соціального захисту за рахунок проведення еколого-трудової податкової реформи / О. П. Маслюківська // Наукові записки Острозької академії: зб. наук. пр. Вип. 11. – Острог : Видав. націон. унів-ту "Острозька Академія", 2009. – С. 368–375. – (Серія «Економіка»).

Статті в інших виданнях:

13. Маслюківська О. П. Передумови впровадження еко-трудової податкової реформи в Україні та досвід Європи / О. П. Маслюківська // Наукові записки Нац. універ. «Києво-Могилян. акад.». – Т. 3. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2005. – С. 54–58. – (Серія «Біологія та екологія»).

Матеріали наукових конференцій:

14. Маслюківська О. П. Еколого-трудова податкова реформа як складова Концепції реформування податкової системи України / О. П. Маслюківська // Фінансове забезпечення економічного і соціального розвитку суспільства: тези міжнар. наук.-практ. конф., 23 березня 2007 р., Дніпропетровськ / Дніпропетр. держ. фін. акад. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2007. – С. 68–69.

15. Маслюківська О. П. Необхідність та передумови оподаткування ресурсопотоку в сучасному світі / О. П. Маслюківська // Проблеми і перспективи функціонування інноваційної системи держави в умовах глобалізації : матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 вересня 2007 р., Луцьк / Волин. держ. унів. – Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. – С. 105–108.

16. Маслюківська О. П. Перспективи формування Пенсійного фонду України за рахунок податку на діоксид карбону / О. П. Маслюківська // Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации : Сб. трудов III международной научно-практической конференции аспирантов и студентов, 21–23 марта 2007 р., (Сімферополь) / Таврический нац. унів. им. В.И. Вернадского. – Симферополь : МОО «Центр Стабилизации», 2007. – С. 43–44.

17. Маслюківська О. П. Інструменти екологічної політики як фактор підвищення конкурентноздатності компаній / О. П. Маслюківська, Н. В. Якименко // Тези IV Міжнар. конф. студ., магістр. та аспір. [«Сучасні проблеми екології»], 14–17 берез. 2007 р., Житомир / Житомирський держ. технолог. унів. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – С. 149–

150. *Особистий внесок: удосконалено класифікацію різних груп економічних інструментів екологічної політики та здійснено порівняння їх ефективності.*

18. Маслюківська О. П. Еколого-трудова податкова реформа як інструмент реалізації стратегії сталого розвитку / О. П. Маслюківська // Пріоритети збалансованого (сталого) розвитку України : матер. II Українського екологічного конгресу : у 2 ч., 27–28 жовтня 2008 р., Київ / Мін. екології та прир. рес., Всеукр. еколог. ліга. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008.

Ч. 1. – 2008. – С. 178–183.

19. Маслюківська О. П. Тенденції у застосуванні ринкових інструментів для впровадження Стратегій сталого розвитку країн Європейського Союзу / О. П. Маслюківська // Тези IX Міжнар. наук. конгр., 26–27 березня 2009 р., Харків / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. інст. держ. упр. – Х. : Видавництво ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – С. 166–167.

20. Маслюківська О. П. Еколого-трудова податкова реформа як нагальний захід щодо прискореного розвитку національної економіки / О. О. Веклич, О. П. Маслюківська // Україна в умовах глобальної конкуренції : стратегія випереджаючого розвитку : матеріали всеукр. наук.-прак. конф., 22–24 квіт. 2010 р., Донецьк / Всеукр. спілка вчених-економістів, Дон. нац. техн. унів. – Донецьк : ДРУК-ІНФО, 2010. – С. 316–318. *Особистий внесок: проаналізовано Стратегію реформування податкової системи України в контексті перенесення податкового навантаження з оподаткування праці на екологічні та ресурсні платежі.*

21. Маслюківська О. П. Чи зменшується роль екологічних податків у країнах ЄС? / О. П. Маслюківська // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 6–7 травня 2010 р., Суми / Мін. освіти та науки України, Сум. держ. універ. / редкол. : О. В. Прокопенко та ін. – Суми : вид-во СумДУ, 2010. – С. 166–168.

22. Маслюківська О. П. Стан та тенденції у екологічному оподаткуванні країн ЄС / О. П. Маслюківська // Перспективи запровадження екологічного оподаткування в Україні : зб. матеріалів наук.-прак. круглого столу, 4 червня 2010 р., Ірпінь / Держ. податк. адмін. України, Нац. унів. ДПС України. – Ірпінь : Нац. унів. ДПС України, 2010. – С. 93–97.

23. Маслюківська О. П. Еколого-трудова податкова реформа – механізм для модернізації національної економіки / О. П. Маслюківська // Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України : зб. матеріалів наук.-прак. конф., 21 жовтня 2010 р., Одеса / Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. – Одеса, 2010. – С. 57–58.

24. Маслюківська О. П. Статистико-аналітичне обґрунтування потенційних податкових надходжень від податку на двоокис вуглецю / О. П. Маслюківська // Зелений бізнес : життя заради майбутнього : тези доп. I Міжнар. наук.-прак. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, 7–8 квітня, 2011 р., Київ / Київ. нац. універ. ім. Т. Шевченка / наук. ред. В. Д. Базелевич та ін. – К. : Принт-сервіс, 2011. – С. 159–160.

25. Маслюківська О. П. Започаткування процесу оподаткування ресурсопотоку як новація Податкового кодексу / О. О. Веклич, О. П. Маслюківська // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : зб. тез міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч., 17–18 березня 2011 р., Ірпінь / Держ. податк. адмін. України, нац. унів. ДПС України. – Ірпінь, 2011.

Ч. 1. – 2011. – С. 55–56. *Особистий внесок : проаналізовано тенденції оподаткування ресурсопотоку в екологічній політиці зарубіжних країн.*

26. Маслюківська О. П. Як активізувати стимулюючу функцію податку на двоокис вуглецю? / О. О. Веклич, О. П. Маслюківська // Економіка та менеджмент :

перспективи розвитку : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 травня 2011 р., Суми / Мін. освіти та науки України, Сум. держ. універ. – Суми : вид-во СумДУ, 2011. – С. 166–168. *Особистий внесок: виявлено організаційно-економічні перешкоди для введення податку на двоокис вуглецю в Україні та розкрито шляхи підвищення його дієвості.*

27. Маслюківська О. П. Пропозиції щодо запровадження механізму активізації внутрішніх стимулів для українських підприємств до зменшення енергоємності виробництв / О. О. Веклич, О. П. Маслюківська // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 т., 19-20 квітня 2011 р., Київ / Мін. екології та прир. рес., Всеукр. еколог. ліга. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2011.

Т. 2. – 2011. – С. 445–449. *Особистий внесок: запропоновано алгоритм впровадження податку на двоокис вуглецю як вихідної податкової основи для ЕТПР в Україні.*

АНОТАЦІЯ

Маслюківська О.П. Механізм впровадження еколого-трудової податкової реформи в Україні . – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища – Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», Київ – 2011.

Дисертацію присвячено розробці теоретичних і методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування механізму проведення еколого-трудової податкової реформи в Україні. Наведено характеристику сучасної системи екологічного оподаткування; розкрито теоретико-методологічні засади еколого-трудової податкової реформи; проаналізовано емпіричний досвід та схеми проведення еколого-трудової податкової реформи в країнах ОЕСР; визначено організаційно-економічні передумови для проведення ЕТПР в Україні.

Розглянуто зарубіжний досвід справляння екологічних податків, у тому числі на двоокис вуглецю, що дало підстави для обґрунтування доцільності введення податку на CO₂ як вихідної податкової основи для здійснення ЕТПР в Україні. Розраховано гіпотетичні надходження від введення такого податку на CO₂ до Зведеного бюджету України за рекомендованими соціально оптимальними ставками. Наведено шляхи пом'якшення дії податку на конкурентоспроможність галузей національної економіки через проведення ЕТПР, а також розроблено механізми повернення коштів платникам екологічного податку для інвестування в технологічні заходи щодо енергозбереження.

Ключові слова: екологічні податки, податок на двоокис вуглецю, оподаткування ресурсопотоку, еколого-трудова податкова реформа, економічні інструменти екологічного регулювання.

АННОТАЦИЯ

Маслюковская Е.П. Механизм внедрения эколого-трудовой налоговой реформы в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей

среды – Государственное учреждение «Институт экономики природопользования и устойчивого развития» Национальной академии наук Украины, Киев – 2011.

Диссертация посвящена разработке теоретических, методических подходов и практических рекомендаций по формированию механизма проведения эколого-трудовой налоговой реформы (ЭТНР) в Украине. Охарактеризована современная система экологического налогообложения; раскрыты теоретико-методологические основы эколого-трудовой налоговой реформы; проанализирован эмпирический опыт и схемы проведения ЭТНР в странах ОЭСР; определены организационно-экономические предпосылки для проведения эколого-трудовой налоговой реформы в Украине.

Выявлено, что в Украине существуют социо-экономические предпосылки, благоприятные для введения налога на двуокись углерода, однако фискальный потенциал этой базы до сих пор ещё не реализован. Проведённый анализ накопленного почти двадцатилетнего мирового опыта позволил предложить схему введения такого налога, причём способом, когда он становится не только действенным инструментом уменьшения энергоёмкости национальной экономики, но и значимым источником поступлений в бюджет.

Рассмотрен зарубежный опыт взимания экологических налогов, в том числе и налога на двуокись углерода, что дало возможность обосновать целесообразность введения налога на CO_2 как исходной налоговой основы для осуществления ЭТНР в Украине. Рассчитаны гипотетические поступления от введения такого налога в Сводный бюджет Украины по рекомендованным в работе социально оптимальными ставками.

Для повышения действенности углеродного налога как инструмента экологического регулирования предложено введение единой (одинаковой) ставки налога на CO_2 для всех отраслей экономики. Приведены пути смягчения воздействия этого налога на конкурентоспособность отраслей экономики через проведение ЭТНР, а также разработаны механизмы возврата средств плательщикам налога на CO_2 для инвестирования в технологические мероприятия по энергосбережению. А именно, с целью уменьшения негативного влияния на конкурентоспособность национальной экономики от повышения налоговой нагрузки в Украине целесообразно провести ЭТНР по сценарию, при котором бы частично компенсировалось увеличение общих производственных затрат, особенно для неэнергоёмких отраслей, соблюдая таким образом основополагающий принцип ЭТНР – фискальной нейтральности. Обосновано, что для энергоёмких отраслей одновременно с переносом налоговой нагрузки с фонда оплаты труда целесообразно внедрение схемы частичного возврата налоговых поступлений плательщикам углеродного налога в виде субсидий/грантов или льготного кредитования на мероприятия по энергосбережению и обновлению технологий.

Механизм возврата средств на энергосбережение может осуществляться по двум вариантам: первый – сумма налога, хотя и начисляется, но не взимается, оставаясь на предприятиях для целевого использования на технологическую модернизацию; второй – средства перечисляются в Государственный фонд охраны окружающей природной среды, а потом возвращаются в виде грантов предприятиям на конкурсной основе, или льготных кредитов. Преимущество второго варианта состоит в том, что предоставление грантов образует конкуренцию, стимулируя к более эффективному внедрению энергосберегающих мероприятий. Таким образом,

благодаря внедрению упомянутых механизмов и инструментов отрасли национального хозяйства получают средства на технологическую модернизацию, а, следовательно, в свою очередь, заработает долгожданный механизм стимулирования предприятий к инвестированию технологических мероприятий по энергосбережению.

Ключевые слова: экологические налоги, налог на двуокись углерода, налогообложение ресурсопотока, эколого-трудовая налоговая реформа, экономические инструменты экологического регулирования.

SUMMARY

Maslyukivska O.P. Mechanism of Implementing the eco-labor tax reform in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation on competition of scientific degree of the candidate of economic sciences on specialty 08.00.06 – economics of natural resources and environmental protection. – State Enterprise “Institute of economics of natural resource use and sustainable development” of the National Academy of Science of Ukraine, Kyiv – 2011.

Dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological approaches, as well as practical recommendations, of the developing of a mechanism of the eco-labor tax reform (ELTR) in Ukraine. The thesis provides the characteristics of the modern system of environmental taxation; brings forth theoretical and methodological principles of eco-labor tax reform; analyzes the empirical evidence and schemes of ELTR in OECD countries; defines organizational and economic preconditions for the ELTR introduction in Ukraine.

Foreign experience in collecting environmental taxes was analyzed, including the tax on carbon dioxide, which provided the basis for justifying the important role of the carbon dioxide tax as a basis for the eco-labor tax reform in Ukraine. The hypothetical revenue from such tax to the State budget of Ukraine under a proposed in the dissertation socially optimal rates was calculated. The solution aiming at reducing the tax impact on the competitiveness of sectors of national economy via implementing the eco-labor tax reform was described and the mechanisms of tax recycling to the carbon tax payers for investment into technological measures of energy saving was proposed.

Keywords: environmental taxes, carbon dioxide tax, throughout taxation, eco-labor tax reform, economic instruments of environmental regulation.